

การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ระดับประถมศึกษา โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

Needs Assessment for Life Skills Development Guidelines for Primary School

Students at Vithidham School Sakon Nakhon Rajabhat University

โดมฤทธิ์ เอื้อกิ่งเพชร¹ พจมาน ชำนาญกิจ² สำราญ กำจัดภัย³

Domerit Uakingpet¹, Potchaman Chamnankit² and Sumran Gumjudpai³

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร 2) เปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพต่างกัน 3) ศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน 4) เปรียบเทียบสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพต่างกัน 5) ประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน และ 6) ศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน โดยที่ทักษะชีวิต แบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น 2) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และ 4) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 312 คน ประกอบด้วย 1) นักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปีการศึกษา 2561 จำนวน 138 คน 2) ผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน 138 คน และ 3) ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 36 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามสภาพปัจจุบันและความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน จำนวน 3 ฉบับ และแบบสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น PNI_{modified} การวิเคราะห์ค่าที่ชนิดสองกลุ่มอิสระกัน (Independent samples t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA)

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนตามความคิดเห็นของผู้ตอบทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้ปกครอง กลุ่มครูและคณะกรรมการสถานศึกษา พบว่า ทั้งในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก
2. ความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนในภาพรวม ตามความคิดเห็นของผู้ตอบทั้ง 3 กลุ่ม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนอีก 2 ด้านไม่แตกต่างกัน
3. สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนตามความคิดเห็นของทั้งกลุ่มนักเรียน และกลุ่มผู้ปกครอง พบว่า ทั้งในภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, Master of Education Degree in Curriculum and Instruction, Sakon Nakhon Rajabhat University

²ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, Dr. of the Faculty of Education Sakon Nakhon Rajabhat University

³รองศาสตราจารย์ ดร. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, Associate Professor Dr. of the Faculty of Education Sakon Nakhon Rajabhat University

*ผู้ติดต่อ, อีเมล: โดมฤทธิ์ เอื้อกิ่งเพชร, Domerit_e@hotmail.com

รับเมื่อ 9 พฤษภาคม 2563 แก้ไข 9 พฤษภาคม 2563 ตอบรับเมื่อ 10 พฤษภาคม 2563

4. สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนในภาพรวม ตามความคิดเห็นของกลุ่มนักเรียนและกลุ่มผู้ปกครอง ไม่แตกต่างกัน แต่เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนอีก 2 ด้านไม่แตกต่างกัน

5. ดัชนีความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนมีค่าเป็นบวกทั้งในภาพรวมและรายด้าน แสดงว่า ทักษะชีวิตของนักเรียนจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นที่ไปตามสภาพที่คาดหวัง โดยเรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด 2) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และ 4) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น

6. แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน มีหลากหลายแนวทาง อาทิ 1) ควรบูรณาการการจัดการเรียนรู้แบบโครงการร่วมกับวิธีการจัดการเรียนรู้แบบต่าง ๆ 2) เสริมการจัดการห้องเรียน และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ 3) ฝึกให้นักเรียนรู้จักจัดการกับอารมณ์และจิตใจของตนเองด้วยเทคนิคที่หลากหลายทั้งในและนอกชั้นเรียน โดยใช้กระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน โดยครูจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา (Coaching) และ 4) สร้างสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกันทั้งที่บ้านและโรงเรียน

คำสำคัญ : ทักษะชีวิต การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น

ABSTRACT

The purposes of this research were: 1) to examine the expectations concerning life skills of primary school students at Vithidham School Sakon Nakhon Rajabhat University, 2) to compare the expectations of student life skills as perceived by participants with different status, 3) to explore the current conditions concerning student life skills, and 4) to compare current conditions of student life skills as perceived by participants with different status, 5) to assess the needs for developing student life skills, and 6) to establish the guidelines for developing student life skills. The life skills were divided into four aspects: 1) self-awareness and empathy, 2) creative critical thinking, decision-making, and problems-solving, 3) emotion and stress management, and 4) building good interpersonal skills. The sample consisted of 312 participants, including 138 primary school students studying at Vithidham School Sakon Nakhon Rajabhat University in the academic year 2019, 138 parents, and 36 teachers and members of basic education school board. The instruments were three sets of questionnaires concerning current conditions and expectations on student life skills, an interview form about the guidelines for developing student life skills. Statistics for data analysis were mean, standard deviation, $PNI_{modified}$, Independent samples t-test, and One-Way ANOVA.

The findings were as follows:

1. The expectations concerning student life skills as perceived by participants, as a whole and individual aspect were at a high level.

2. The expectations on student life skills as perceived by participants were statistically significant different at the .05 level. When considering in individual aspect, there was statistically significant different at the .05 level in the aspect of building good interpersonal skills, meanwhile there were no differences in other two aspects.

3. The current conditions on student life skills as perceived by students and parents were at a high level in overall and individual aspect.

4. The current conditions on student life skills as perceived by students and parents were not different. When considering in individual aspect, the aspect of creative critical thinking, decision making, and problem solving was statistically significant different at the .05 level. In terms of emotion and stress management, there was statistically significant difference at the .05 level. The other aspects showed no difference.

5. The need identification for developing student life skills was positive in overall and individual aspect. This could be concluded that life skills of students were needing improvement in accordance with the expectations, which were ranked in descending order: 1) emotion and stress management, 2) creative critical thinking, decision making, and problem solving, 3) building good interpersonal skills, and 4) self-awareness and empathy.

6. The guidelines for developing student life skills involved four approaches as follows: 1) Integration of a project-based learning management with other teaching and learning approaches, 2) Enhancement of classroom management and effective communication, 3) Provision of opportunities for students to learn how to cope with individual emotion and stress through various techniques both in and outside the classroom. Through this process, the implementation of cooperative learning process was required under teacher coaching, and 4) Creating supportive learning environment so as to facilitate educational harmony between home and school.

Keywords : Life Skills, Need Analysis

ภูมิหลัง

เป้าหมายอนาคตประเทศไทยปี 2579 ซึ่งเป็นเป้าหมายในยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ได้กำหนดกรอบที่จะบรรลุไว้ว่า เศรษฐกิจและสังคมไทยมีการพัฒนาอย่างมั่นคงและยั่งยืน บนฐานการพัฒนาที่ยั่งยืน สังคมไทยเป็นสังคมที่เป็นธรรม มีความเหลื่อมล้ำน้อย คนไทยเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นพลเมืองที่มีวินัย ตื่นรู้ และเรียนรู้ได้ด้วยตนเองตลอดชีวิต มีความรู้ มีทักษะ และทัศนคติที่เป็นค่านิยมที่ดี มีสุขภาพร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ มีความเจริญเติบโตทางจิตวิญญาณ มีจิตสาธารณะ และทำประโยชน์ต่อส่วนรวม มีความเป็นพลเมืองไทย พลเมืองอาเซียน และพลเมืองโลก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, หน้า 5)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มุ่งให้ผู้เรียนเกิดสมรรถนะสำคัญหลายประการ ทั้งด้านความสามารถในการสื่อสาร ด้านความสามารถในการคิด ด้านความสามารถในการแก้ปัญหา ด้านความสามารถในการใช้เทคโนโลยี และด้านความสามารถในการใช้ทักษะชีวิต ซึ่งเป็น

ความสามารถในการนำกระบวนการต่าง ๆ ไปใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยการสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเอง และผู้อื่น (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551, หน้า 10)

การเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมเป็นรูปแบบพื้นฐานของทักษะชีวิต บางครั้งก็เรียกว่า “ชิ้นส่วนที่ขาดหายไป” เพราะเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาที่เชื่อมโยงความรู้ทางวิชาการเข้ากับทักษะเฉพาะด้านที่สำคัญเพื่อให้ประสบความสำเร็จในโรงเรียน ครอบครัว ชุมชน สถานที่ทำงาน และการใช้ชีวิตตามปกติ เนื่องจากสถานการณ์โลกในปัจจุบันได้สอนให้รู้ว่าอันตรายอยู่รอบตัวเรา ไม่ว่าจะในระดับท้องถิ่นหรือระดับประเทศ ถ้าเยาวชนเติบโตขึ้นโดยมีเพียงความรู้ แต่ขาดทักษะทางอารมณ์ ทักษะทางสังคมและจริยธรรมที่มั่นคง ย่อมเป็นอุปสรรคต่อ

การดำรงชีพ ดังนั้น การบูรณาการการเรียนรู้ทางวิชาการและการเรียนรู้ทางอารมณ์และสังคมเข้าด้วยกัน จึงเป็นมาตรฐานที่แท้จริงของการศึกษาที่มีประสิทธิภาพสำหรับโลกในยุคปัจจุบัน และในอนาคตข้างหน้า (ทีมงานไรท์ทูเพลย์ประเทศไทย, 2555, หน้า 9)

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาพลเมืองและพลโลก ต้องให้ความสนใจการเรียนรู้ทั้งทักษะเชิงวิชาการและทักษะชีวิตควบคู่กันไป ซึ่งทักษะชีวิตนี้ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้ให้คำจำกัดความว่าเป็นความสามารถของบุคคลที่จะจัดการกับปัญหาต่าง ๆ รอบตัวในสภาพสังคมปัจจุบัน และเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวในอนาคต โดยทักษะชีวิตมี 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น 2) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด และ 4) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น (ทีมงานไรท์ทูเพลย์ประเทศไทย, 2555, หน้า 11)

โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เป็นสถานศึกษาที่เป็นส่วนงานของสำนักงานอธิการบดีมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร มีการดำเนินการจัดการเรียนการสอนตามกรอบของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 โดยมีเป้าหมายการพัฒนาผู้เรียนระดับประถมศึกษา ให้ผู้เรียนปฏิบัติตามหลักธรรมได้เหมาะสมตามวัย มีความสุขในการเรียนรู้และการใช้ชีวิตสมัย มีทักษะในการแสวงหาความรู้ การคิด การแก้ปัญหา การประยุกต์ การสร้างสรรค์และการสื่อสาร มีความรู้ในกลุ่มสาระเชิงวิชาการที่สำคัญโดยเฉพาะในส่วนที่ตอบสนองต่อวิสัยทัศน์ มีทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับใช้เป็นเครื่องมือในการดำรงชีวิตอย่างธรรมดาและพอเพียง มีความรู้และทักษะในการดูแลสุขภาพกาย ความเป็นมิตร รักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมีสมรรถนะในการเป็นพลเมืองและพลโลก (คณะกรรมการสถานศึกษา, 2561, หน้า 3-5)

จากความจำเป็นในการพัฒนาผู้เรียนทั้งทักษะเชิงวิชาการและทักษะชีวิตควบคู่กันไปด้วยดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะมีบทบาททั้งเป็นผู้ปกครองนักเรียนและเป็นคณะกรรมการสถานศึกษา จึงสนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน โดยทำการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Need assessment) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร โดยที่

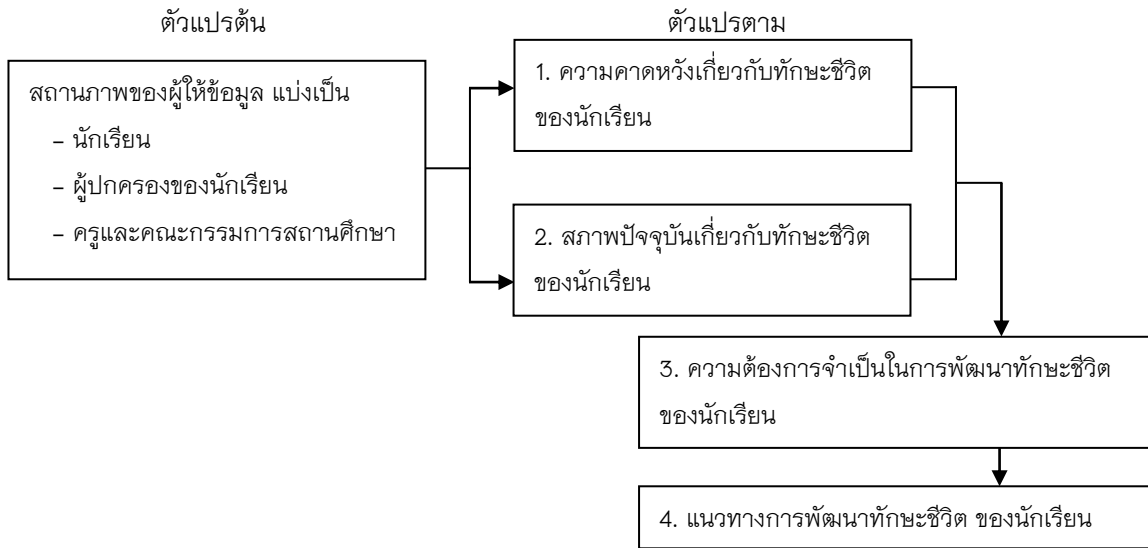
ความต้องการจำเป็นนี้ เป็นความแตกต่างระหว่างทักษะชีวิตของนักเรียนที่คาดหวัง กับทักษะชีวิตของนักเรียนที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบัน ที่จำเป็นต้องได้รับการแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้ตอบสนองตามที่คาดหวังไว้ ซึ่งผู้ให้ข้อมูลมี 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา ของโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ผลของการวิจัยจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อผู้บริหารโรงเรียน ครู และผู้ปกครองของนักเรียน ในการวางแผน ส่งเสริม และพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เพื่อให้เป็นเยาวชนผู้มีความสามารถในการใช้ทักษะชีวิตด้านต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง การทำงาน และการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วย การสร้างเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล การจัดการปัญหาและความขัดแย้งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม การปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและสภาพแวดล้อม และการรู้จักหลีกเลี่ยงพฤติกรรมไม่พึงประสงค์ที่ส่งผลกระทบต่อตนเองและผู้อื่น ตามเจตนารมณ์ของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และตามเป้าหมายของโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

ความมุ่งหมายของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดความมุ่งหมายของการวิจัยไว้ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
2. เพื่อเปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพต่างกัน
3. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
4. เพื่อเปรียบเทียบสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพต่างกัน
5. เพื่อประเมินความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
6. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพประกอบ กรอบแนวคิดของการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ นักเรียนระดับประถมศึกษา ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปีการศึกษา 2561 โดยแบ่งเป็นนักเรียน จำนวน 138 คน ผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน 138 คน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 36 คน รวมทั้งสิ้น 312 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นแบบสอบถามความคาดหวัง และสภาพปัจจุบันของทักษะชีวิตของนักเรียน มีจำนวน 3 ฉบับ ใช้เก็บข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียน กลุ่มครูและคณะกรรมการสถานศึกษา โดยให้ผู้ตอบแบบสอบถามแสดงความคิดเห็นต่อระดับของตัวชี้วัด 2 สภาพ คือ “ความคาดหวัง” และ “สภาพปัจจุบัน” โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น 5 ระดับตามแนวความคิดของลิเคอร์ท (Likert's Scale) (บุญชม ศรีสะอาด, 2556, หน้า 82)

2. แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน มีลักษณะเป็นแบบกึ่งโครงสร้างซึ่งประกอบด้วย รายการคำถามต่าง ๆ ชนิดปลายเปิด สำหรับการสัมภาษณ์ โดยผู้ถูกสัมภาษณ์สามารถตอบคำถามเหล่านั้นได้อย่างเสรี (จิตติรัตน์ แสงเลิศอุทัย, 2558, หน้า 17)

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. แบบสอบถาม

1.1 ผู้วิจัยเสนอคำร้องต่อสำนักงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครทำหนังสือเพื่อขออนุญาตและขอความอนุเคราะห์ เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2 ผู้วิจัยส่งแบบสอบถามให้ผู้ตอบแบบสอบถาม

ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มนักเรียนระดับประถมศึกษา กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียน กลุ่มครูและคณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ปีการศึกษา 2561 โดยแบ่งเป็นนักเรียน จำนวน 138 คน ผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน 138 คน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา จำนวน 36 คน รวมทั้งสิ้น 312 คน และติดตามขอรับแบบสอบถามคืนด้วยตนเอง

1.3 ตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนสมบูรณ์ของแบบสอบถาม เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

2. แบบสัมภาษณ์

2.1 ผู้วิจัยนัดเวลาสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล คือ ครูและคณะกรรมการโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร จำนวน 11 ท่าน โดยรวบรวมข้อมูลด้วยการจดบันทึกและหรือบันทึกเสียงด้วยตนเอง

2.2 รวบรวมข้อมูลการสัมภาษณ์ทั้งจากการจดบันทึกและการถอดบทบันทึกเสียงสัมภาษณ์ เพื่อนำมาวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัย ดังนี้

1. วิเคราะห์ความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนตามความคิดเห็นของนักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งแปลระดับความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนตามเกณฑ์

2. วิเคราะห์เปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน ระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพต่างกัน โดยใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA)

3. วิเคราะห์สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน ตามความคิดเห็นของนักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน โดยใช้ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน รวมทั้งแปลระดับสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนตามเกณฑ์เดียวกันกับวิเคราะห์ความคาดหวังในข้อ 1

4. วิเคราะห์เปรียบเทียบสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน ระหว่างผู้ตอบแบบสอบถามที่มีสถานภาพต่างกัน โดยใช้สถิติทดสอบค่าที่แบบสองกลุ่มอิสระกัน (Independent samples t-test)

5. วิเคราะห์ความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโดยการหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI_{modified}) ซึ่งถ้าค่าดัชนีความต้องการจำเป็นมีค่าเป็นบวก แสดงว่า สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนไม่เป็นไปตามความคาดหวัง อันบ่งบอกถึงสภาพปัญหาที่จำเป็นได้รับการพัฒนา

6. วิเคราะห์แนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis)

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์คุณภาพเครื่องมือ

1.1 การหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาของแบบสอบถาม

1.2 ค่าอำนาจจำแนกรายข้อ (r) ของแบบสอบถาม ด้วยวิธีวิเคราะห์หาค่าสหสัมพันธ์ระหว่างข้อคำถาม (Item) คะแนนรวมของแบบสอบถามทั้งหมด (total) หรือเรียกว่า Item-total correlation โดยใช้สูตรหาค่าสหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (r_{xy})

1.3 ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (α) โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cranach (Cranach's alpha coefficient)

2. สถิติที่ใช้วิเคราะห์เพื่อตอบความมุ่งหมายของการวิจัย

2.1 ค่าเฉลี่ย (Arithmetic Mean)

2.2 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

2.3 สถิติทดสอบค่าที่แบบสองกลุ่มอิสระกัน (Independent samples t-test) กรณีความแปรปรวนประชากร 2 กลุ่มเท่ากัน

2.4 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One way ANOVA) One way ANOVA ใช้การแจกแจงเอฟ (F-distribution) เป็นสถิติสำหรับทดสอบสมมติฐาน โดยจำแนกความผันแปรของตัวแปรตามออกเป็น 2 ส่วน ส่วนแรกเป็นความผันแปรระหว่างค่าเฉลี่ยของกลุ่ม (MS_B) และส่วนที่สองเป็นความผันแปรภายในกลุ่ม (MS_W) ซึ่งการเปรียบเทียบความผันแปรของทั้ง 2 แหล่ง เขียนเป็นสูตรในการคำนวณค่าสถิติ F

2.5 การวิเคราะห์หาค่าดัชนีความต้องการจำเป็นแบบสมบูรณ์ (PNI_{modified})

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน โดยภาพรวมจากความเห็นของทั้ง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียน กลุ่มครูและคณะกรรมการสถานศึกษา ทั้งโดยรวมของทุกด้าน ($\bar{X} = 4.31$, S.D. = 0.59) และรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับรายด้านจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเอง และผู้อื่น ($\bar{X} = 4.33$, S.D. = 0.58) 2) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ($\bar{X} = 4.31$, S.D. = 0.69) 3) ด้านการคิดวิเคราะห์ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.67)

และ 4) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = 0.69)

2. ผลการเปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน ตามความคิดเห็นของทั้ง 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา สรุปได้ว่า

2.1 ในการวิเคราะห์โดยรวมทุกด้าน พบว่า ผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา มีความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน โดยรวมของทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2.2 ในการวิเคราะห์รายด้าน พบว่า ผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา มีความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อยู่ด้านเดียว คือ ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีด้านเดียวเช่นกัน คือ ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ส่วนอีกสองด้านที่เหลือไม่แตกต่างกัน

3. สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน โดยภาพรวมจากความเห็นของทั้ง 2 กลุ่ม คือ นักเรียน และ ผู้ปกครองของนักเรียน ทั้งโดยรวมของทุกด้าน ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.58) และรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับรายด้าน จากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = 0.58) 2) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = 0.74) 3) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ($\bar{X} = 3.72$, S.D. = 0.75) และ 4) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ($\bar{X} = 3.67$, S.D. = 0.72)

4. ผลการเปรียบเทียบสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน ตามความคิดเห็นของ 2 กลุ่ม คือ นักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน สรุปได้ว่า

4.1 ในการวิเคราะห์โดยรวมของทุกด้าน พบว่า นักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน มีความเห็นว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

4.2 ในการวิเคราะห์รายด้าน พบว่า นักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน มีความเห็นว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีอยู่ด้านเดียว คือ ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีด้านเดียวเช่นกันคือด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ส่วนอีกสองด้านที่เหลือไม่แตกต่างกัน

5. ผลการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน สรุปได้ว่า ในภาพรวมองค์ประกอบทักษะชีวิตของนักเรียน ทั้ง 4 ด้าน พบว่า ดัชนีความต้องการจำเป็นมีค่าเป็นบวก ($PNI_{modified} = 0.13$) นั้นหมายถึง ทักษะชีวิตของนักเรียน ยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้เป็นไปตามความคาดหวัง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ทุกด้านมีดัชนีความต้องการจำเป็นมีค่าเป็นบวกเช่นกัน เรียงลำดับความสำคัญ จากมากไปน้อย ดังนี้ 1) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ($PNI_{modified} = 0.17$) 2) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ ($PNI_{modified} = 0.15$) 3) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น ($PNI_{modified} = 0.14$) และ 4) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ($PNI_{modified} = 0.11$) ตามลำดับ

6. ผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน พบว่า แนวทางที่เป็นไปได้สำหรับนำไปเป็นกรอบในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร มีดังนี้

6.1 ครูและผู้ปกครองที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ควรใช้การสื่อสารเชิงบวก ทั้งภาษาพูดและภาษากาย ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนในทุก ๆ ด้าน

6.2 ครูและผู้ปกครองที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ควรใช้การเสริมแรงที่เน้นคุณค่าทางจิตใจอย่างเหมาะสม ที่จะช่วยปลูกฝังคุณลักษณะที่พึงประสงค์ และเป็นแรงบันดาลใจให้นักเรียนเข้มแข็ง และก้าวไปข้างหน้า

6.3 ครูและผู้ปกครองที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ควรเป็นที่ปรึกษาอย่างเป็นกัลยาณมิตรกับนักเรียน อาทิเช่น การทำให้นักเรียนพร้อมที่จะพูดคุยด้วย การฟังนักเรียนอย่างลึกซึ้ง ฟังอย่างมีสติ การกระตุ้นให้นักเรียนคิดตรึกตรอง คิดค้นหาคำตอบด้วยคำถามปลายเปิด กระตุ้นนักเรียนให้ได้ทำความรู้จักตนเอง เพื่อค้นหาจุดเด่น จุดที่ต้องแก้ไขปรับปรุง รู้จัก

ดำเนินการพัฒนาตนเองได้อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีขึ้น

6.4 ครูและผู้ปกครองที่เกี่ยวข้องกับนักเรียน ควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างแก่นักเรียน โดยเฉพาะด้านการเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เช่น ทักทาย ยิ้มแย้มแจ่มใส มีอารมณ์ขัน ให้ความช่วยเหลือ พูดและทำด้วยความจริงใจ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น อ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น

6.5 ครู ควรใช้วิธีการสอนอันหลากหลาย เพื่อช่วยให้ผู้เรียนบรรลุวัตถุประสงค์การเรียนรู้ เช่น วิธีการสอนโดยใช้กรณีตัวอย่าง วิธีการสอนโดยใช้สถานการณ์จำลอง วิธีการสอนโดยใช้การทดลอง วิธีการสอนโดยใช้เกม ฯลฯ โดยผู้เรียนเป็นผู้ลงมือปฏิบัติเอง ทำให้ได้รับประสบการณ์ตรง เป็นวิธีการที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมสูง

6.6 โรงเรียน ควรจัดการเรียนรู้แบบ Active learning ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม และมีปฏิสัมพันธ์กับกิจกรรมการเรียนรู้ ผ่านการปฏิบัติที่หลากหลายรูปแบบ ทั้งการเรียนรู้ผ่านโครงงาน ผ่านกิจกรรม ผ่านการทำงาน ผ่านการแก้ปัญหา ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ โดยครูเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ให้ความรู้ เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) หรือผู้ให้คำแนะนำ (Guide)

6.7 โรงเรียน ควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มแบบร่วมมือ เช่น รูปแบบการเรียนการสอนแบบร่วมมือทั้งแบบเป็นทางการด้วยเทคนิคต่าง ๆ และแบบไม่เป็นทางการ ฯลฯ

6.8 โรงเรียน ควรใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการซึ่งเป็นทักษะที่เกี่ยวข้องกับวิธีดำเนินการต่าง ๆ ซึ่งอาจเป็นกระบวนการทางสติปัญญา กระบวนการคิด กระบวนการทางสังคม โดยเฉพาะกระบวนการทำงานร่วมกัน ที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการดำรงชีวิต เช่น รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการสืบสอบและแสวงหาความรู้ เป็นกลุ่ม รูปแบบการเรียนการสอนกระบวนการคิดอุปนัย รูปแบบการสอนแบบอริยสังคีติ รูปแบบการสอนแบบโยนิโสมนสิการ ฯลฯ

6.9 โรงเรียน ควรจัดการเรียนการสอนด้วยหลักจิตตปัญญาศึกษา ที่เป็นกระบวนการศึกษาที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ภายในตนเองเป็นหลัก ซึ่งจะเกิดจากการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้ตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นภายในตนเอง ผ่านกิจกรรมที่สนับสนุนให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้เห็นความเชื่อมโยงของเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะการปฏิบัติผ่านการทำกิจกรรมทางสังคม เป็นการสัมผัส

เรียนรู้และใคร่ครวญเห็นความเชื่อมโยงแห่งปัจจัยของความทุกข์และทุกข์ในชีวิตจริง เช่นการทำกิจกรรมจิตอาสา การทำงาน

6.10 โรงเรียน ควรจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยให้นักเรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกันเป็นทีม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ชุมชน และสังคมรอบตัว เช่น กิจกรรมจิตอาสา กิจกรรมชมรมต่าง ๆ กิจกรรมกีฬาสัมพันธ์ ฯลฯ โดยมีครูและผู้ปกครองคอยให้กำลังใจ ให้คำปรึกษา คอยชี้แนะ และช่วยเหลือเมื่อจำเป็น

6.11 โรงเรียน ควรจัดทำชุมชนแห่งการเรียนรู้และห้องเรียนพ่อแม่ เพื่อให้นักเรียนได้รับประสบการณ์การเรียนรู้ที่สอดคล้องกันทั้งที่บ้านและโรงเรียน รวมทั้งสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างบ้านและโรงเรียน

อภิปรายผล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเสนอการอภิปรายผลตามข้อค้นพบตามผลการวิจัย ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. จากผลการศึกษาความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน พบว่าโดยภาพรวมจากความเห็นของทั้ง 3 กลุ่มคือ กลุ่มนักเรียน กลุ่มผู้ปกครองของนักเรียน กลุ่มครูและคณะกรรมการสถานศึกษา ความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน ทั้งโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะโดยปกติของมนุษย์แล้ว บุคคลย่อมปรารถนาดีต่อตน และบุคคลที่ตนผูกพันหรือใกล้ชิด เช่น ผู้ที่เกี่ยวข้องกับนักเรียนมีต่อนักเรียน นักเรียนมีต่อตัวนักเรียนเอง เป็นความปรารถนาดีที่ไม่ยึดติด แต่ให้เกิดความเจริญและได้รับความสุข ที่เรียกว่าเมตตา ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนของท่านพระพุทธทาสภิกขุ (2558, หน้า 32-33) ที่ว่ามนุษยธรรมตามแบบชาวพุทธ หรือธรรมะที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ซึ่งตามหลักจริยธรรมสากลได้บัญญัติไว้มี 4 อย่างคือ 1) ความสุขที่ถูกต้อง 2) ความเต็มเปี่ยมของสติปัญญาของความเป็นมนุษย์ 3) ทำหน้าที่ด้วยความมีจิตใจสูง ไม่ใช่เพื่อประโยชน์เป็นวัตถุ และ 4) ความเมตตาไม่มีขอบเขต นั้นเอง

เมื่อเรียงลำดับความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนรายด้านจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ 1) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น 2) ด้านการสร้างสัมพันธ์ภาพที่ดีกับผู้อื่น 3) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และ 4) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะสภาพสังคมไทยในปัจจุบันเป็นสังคมโลกในศตวรรษที่ 21 ที่มีการเคลื่อนย้ายผู้คน

สื่อเทคโนโลยี และทรัพยากรต่าง ๆ จากทั่วทุกมุมโลกอย่างรวดเร็ว และสะดวก มีความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองระหว่างภูมิภาค ประเทศ สังคมและชุมชน มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงของความรู้และข้อมูลข่าวสาร ตลอดเวลา เยาวชนหรือนักเรียนจึงมีโอกาสแสวงหาข้อมูลและ ค้นหาตัวตนของชีวิตอย่างหลากหลาย การค้นหาอย่างไร้ทิศทาง ทำให้เสียเวลาและทำให้ค้นหาอย่างไร้สิ้นสุด (Ballanca, J. & Brandt, R., 2013, p. 36) ดังนั้นทักษะชีวิตที่ควรสำคัญ ลำดับต้น ๆ จึงควรเป็นทักษะที่ทำให้นักเรียนสามารถตระหนักรู้ และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ซึ่งจะทำให้รู้ความต้องการ ของตน แล้วตอบสนองความต้องการนั้นได้ ดังคำกล่าวของท่าน พระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546, หน้า 22-28) ที่ว่า การศึกษาที่ถูกต้องจะพัฒนาความสุข ความสุขนั้นเกิด จากการได้สนองความต้องการ เมื่อความต้องการเปลี่ยนแปลง ความสุขก็จะเปลี่ยนไป การศึกษาจึงต้องเปลี่ยนตามไปเช่นกัน เมื่อเด็กต้องการรู้ ความสุขก็มีมิติใหม่ คือ มีความสุขจากการรู้ แต่ก่อนนี้ต้องเจอสิ่งที่ให้ความรู้สึกสบาย ชอบใจ จึงจะสุข แต่ถ้าเจอสิ่งที่รู้สึกไม่สบาย ก็ไม่ชอบใจ และเป็นทุกข์ วนอยู่ แค่นั้น เป็นกระบวนการของ อวิชชา-ตัณหา-ทุกข์ มาตลอด แต่พอรู้จักอินทรีย์เพื่อการเรียนรู้ เกิดความอยากรู้ ก็เข้าสู่ กระบวนการของการศึกษาที่มีความสุขเชิงปัญญา ที่นักเรียน ยังต้องพึ่งพาทักษะชีวิตด้านอื่น ๆ เป็นองค์รวมช่วยให้เข้าใจ สิ่งที่กำลังทำ มีเหตุผลอย่างไรในการที่จะทำ ทำไปแล้วเกิดผลดี-ผลเสียตามมาอย่างไร เป็นต้น

2. จากผลการเปรียบเทียบความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะ ชีวิตของนักเรียน ตามความคิดเห็นของทั้ง 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียน ครูและคณะกรรมการสถานศึกษา พบว่า ผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม คือ นักเรียน ผู้ปกครองของนักเรียน ครู และคณะกรรมการสถานศึกษา มีความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะ ชีวิตของนักเรียนโดยรวมของทุกด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความคาดหวังนั้น เป็นความเห็นส่วนตนที่อาจแตกต่างกันได้จากหลายปัจจัย เช่น สถานภาพ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล อิทธิพลของวัฒนธรรม และสังคม มุมมอง มวลประสบการณ์ เป็นต้น ในทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบายปัจจัยแห่งความแตกต่างไว้ในแง่ของอคติ 4 ที่ประกอบไปด้วย ฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ และภยาคติ หรืออธิบายง่าย ๆ ว่า ลำเอียงเพราะชอบ ลำเอียงเพราะชัง ลำเอียงเพราะเขลา

และลำเอียงเพราะกลัว ตามลำดับ (พระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2546) อคติทั้งสี่นี้เป็นความลำเอียงที่ เกิดขึ้นในใจของมนุษย์ ที่จะมียากน้อยแตกต่างกัน ผู้ที่ผ่าน การดำเนินชีวิตมาต่างกัน มีประสบการณ์ต่างกัน จึงมักเกิดอคติ หรือความลำเอียงที่ต่างกัน และส่งผลต่อความคิดเห็นและ ความคาดหวังในสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน

เมื่อวิเคราะห์รายด้าน พบว่า ผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม มีความคาดหวังเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ด้านการตระหนักรู้และเห็น คุณค่าในตนเองและผู้อื่น กับด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดี กับผู้อื่น ส่วนอีกสองด้านที่เหลือไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจ เป็นเพราะการวางเป้าหมายการใช้ชีวิตบนโลกปัจจุบันของแต่ละ บุคคลแตกต่างกัน ซึ่งอธิบายได้ในเชิงพระพุทธศาสนาที่ท่าน พุทธทาสได้แสดงธรรมไว้ว่าโลกนี้ก็กันไปตาม “ทิฏฐิ” ของบุคคลนั้น ทิฏฐิไม่ใช่ญาณไม่ใช่ความรู้อันถูกต้อง มันเป็น ความรู้ที่เขาได้ปลูกปล้ำจนเขาเชื่อเป็นปัจเจกัจจะของเขา เฉพาะตน ใครมีอำนาจมีอิทธิพลอะไรก็บันดาลสิ่งต่าง ๆ ไป ตามอำนาจทิฏฐิของตน ชาวโลกมีทิฏฐิอย่างไรก็พาโลกไปใน ลักษณะอย่างนั้น (พระพุทธทาสภิกขุ, 2558, หน้า 248) ดังนั้น จึงส่งผลให้คาดหวังในผู้อื่นแตกต่างกันไปด้วย เช่น ผู้อาวุโสกว่า ย่อมเผชิญเหตุปัจจัยในชีวิตหลากหลายกว่า มองเป้าหมาย ชีวิตเป็นความสุขที่หลากหลายกว่า ผู้ทำธุรกิจย่อมเผชิญเหตุ ปัจจัยในสังคมการทำธุรกิจ จึงมองเป้าหมายชีวิตเป็นผลประโยชน์ เสียมากกว่า ผู้อยู่ในวงการศึกษาย่อมเผชิญเหตุปัจจัยในสังคม การศึกษา มองเป้าหมายชีวิตเพื่อการพัฒนาคุณภาพมนุษย์ให้ดี ขึ้นมากกว่า และผู้อยู่ในวัยเรียนย่อมเผชิญเหตุปัจจัยในสังคม โรงเรียนและครอบครัว จึงมองเป้าหมายชีวิตเป็นความสนุก ในชีวิตประจำวันมากกว่า เป็นต้น ด้วยเหตุที่ผู้ใหญ่มองชีวิต เป็นเรื่องอนาคตเป็นส่วนมาก การคาดหวังให้นักเรียนค้นหา ตัวเอง มีความเป็นตัวของตัวเอง และสามารถอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น ในสังคมได้ จึงเป็นความคาดหวังลำดับแรก ๆ ที่กลุ่มผู้ปกครอง และครูคาดหวังมากต่อนักเรียน

3. จากผลการศึกษาสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิต ของนักเรียน พบว่า โดยภาพรวมจากความเห็นของทั้ง 2 กลุ่ม คือ นักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับ ทักษะชีวิตของนักเรียน ทั้งโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลการเกื้อกูลกันของสังคมโดยเฉพาะ

โรงเรียนและบ้าน ซึ่งในชีวิตประจำวัน นักเรียนจะใช้เวลากับหน่วยงานสังคมทั้งสองนี้มากที่สุด โรงเรียนและบ้านจึงมีอิทธิพลอย่างมากต่อการพัฒนาตัวตนของนักเรียน โดยหน่วย “โรงเรียน” คือ โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ได้ดำเนินงานตามแนวคิดในการบ่มเพาะเยาวชน ด้วยแนวทางของ 3 ธรรม กล่าวคือ “ธรรมะ ธรรมชาติ ธรรมดา” โดย ธรรมที่ 1 คือ ธรรมะ หมายถึง พระธรรมคำสอนของศาสนาของศาสนาต่าง ๆ ซึ่งทุกพระองค์ล้วนแต่สอนให้ทุกคนเป็นคนดี มีจิตใจที่ดีงาม ธรรมที่ 2 คือ ธรรมชาติ โดยมีแนวคิดที่จะปลูกฝังให้เด็ก ๆ รักธรรมชาติ อยู่กับธรรมชาติได้อย่างมีดุลยภาพและมีความรักในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และธรรมที่ 3 คือ ธรรมดา โดยมีแนวคิดที่จะปลูกฝังให้เด็ก ๆ เติบโตขึ้นอย่างคนธรรมดา ได้รับการพัฒนาศักยภาพให้เหมาะกับแต่ละคนเป็นคนธรรมดาที่ไม่จำเป็นต้องแก่งแย่งชิงดีชิงเด่นเพื่อให้เหนือคนอื่น การเป็นคนธรรมดาก็สามารถที่จะดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุขได้ และในหน่วย “บ้าน” คือ ครอบครัวของนักเรียนนั้น ก็อบรมเลี้ยงดูบุตรด้วยความรักและความปรารถนาดี นอกจากนี้แต่ละครอบครัวยังได้ผ่านการทำความเข้าใจพัฒนาการของบุตรร่วมกับโรงเรียน ตั้งแต่เริ่มนำบุตรเข้ารับการศึกษามาจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น กิจกรรมเปิดบ้าน กิจกรรมห้องเรียนพ่อแม่ กิจกรรมฟังธรรมะบรรยาย เป็นต้น ทุกบ้านและโรงเรียนจึงมีความเข้าใจร่วมกัน และสอดคล้องกันสำหรับการพัฒนานักเรียนในทุก ๆ มิติ

เมื่อเรียงลำดับสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนรายด้านจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้ 1) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น 2) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น 3) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และ 4) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลการดำเนินการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครที่มีการจัดการด้วยองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้ 1) ดำเนินการตามกรอบของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 แต่มีจุดเน้น คือ ทักษะชีวิต และทักษะการคิด โดยมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมที่เป็นกัลยาณมิตร มีการจัดประสบการณ์เน้นให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น เรียนรู้อย่างมีความสุขผ่านการเล่น การลงมือปฏิบัติ 2) จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมที่สอดคล้องกับธรรมชาติ และจัดสัดส่วนครูต่อผู้เรียนในอัตรา 1 ต่อ 8 เพื่อให้นักเรียนได้รับการดูแลจากครู

อย่างทั่วถึง 3) พัฒนาครูให้มีความรู้ความสามารถ มีจิตวิญญาณของความเป็นครู และร่วมกันทำงานเป็นทีมอย่างเป็นกัลยาณมิตรอย่างสม่ำเสมอ เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาให้นักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการดำเนินการด้วยองค์ประกอบหลักทั้งสาม ประกอบกับมีเป้าหมายหรือพันธกิจการพัฒนาผู้เรียนที่ชัดเจน คือให้นักเรียนได้เรียนรู้อย่างเต็มศักยภาพของแต่ละคน ผลจึงทำให้นักเรียนแต่ละคนสามารถแสดงตัวตนตามธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมตามวัย จึงได้ข้อค้นพบที่เด่นชัดในทักษะชีวิตตามที่ปรากฏ

4. จากผลการเปรียบเทียบสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียน ตามความคิดเห็นของ 2 กลุ่ม คือ นักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน พบว่า นักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน มีความเห็นว่าสภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนโดยรวมของทุกด้านไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผลของการทำงานร่วมกันอย่างเข้าใจและสอดคล้องกันของโรงเรียนและบ้าน ต่อการพัฒนานักเรียนในทุก ๆ ด้าน ตั้งแต่เริ่มนักเรียนเริ่มเข้ารับการศึกษามาจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่อง ผ่านกิจกรรมที่โรงเรียนออกแบบให้เกิดความสัมพันธ์กัน ทั้งครู ผู้ปกครอง และนักเรียน หรือระหว่างครูและผู้ปกครอง หรือระหว่างผู้ปกครองและนักเรียน เช่น กีฬาสามัคคีสัมพันธ์ครอบครัวพ่อแม่ลูก กิจกรรมวันพ่อ กีฬากระชับมิตรสามัคคีสัมพันธ์ กิจกรรมรักแม่รักภักษ์ความเป็นไทย เป็นต้น ผลจากการจัดกิจกรรมสัมพันธ์นี้ทำให้ปัญหาความสัมพันธ์ส่วนมากมีทางออก ปัญหาบางข้อเกี่ยวกับนักเรียนที่ผู้ปกครองไม่เข้าใจก็ได้รับโอกาสปรึกษาพูดคุยกับครูที่ปรึกษาของนักเรียน ในทางกลับกันปัญหาบางข้อเกี่ยวกับนักเรียนที่ครูไม่เข้าใจก็ได้รับโอกาสปรึกษาพูดคุยกับผู้ปกครอง ดังนั้นเมื่อทุกส่วนมีความเข้าใจร่วมกันมากขึ้น ย่อมปรากฏผลดีต่อคุณภาพชีวิตของนักเรียนนั่นเอง

เมื่อวิเคราะห์รายด้าน พบว่า นักเรียน และผู้ปกครองของนักเรียน มีความเห็นว่า สภาพปัจจุบันเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 2 ด้าน คือ ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจและแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ และด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด ส่วนอีกสองด้านที่เหลือไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทวัยเรียนของนักเรียนในโลกปัจจุบัน อาจแตกต่างจากบริบทวัยเรียนของผู้ปกครองในโลกอดีต เมื่อมองลึกไปถึงผลการค้นพบของทักษะชีวิตในปัจจุบันทั้งสองด้านที่แตกต่างกันนั้น พบว่า

ผู้ปกครองของนักเรียนให้ความเห็นต่อสภาพทักษะชีวิตทั้งสองด้าน ในระดับที่ต่ำกว่าความเห็นของนักเรียน ซึ่งอาจเป็นเพราะมุมมองหรืออคติของผู้ปกครองของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรการพัฒนาผู้เรียนของโรงเรียนวิถีธรรม ๆ ที่มีเป้าหมายสำคัญเพื่อพัฒนาผู้เรียนแต่ละคนเต็มศักยภาพตามมาตรฐานของโรงเรียนที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ ซึ่งผู้ปกครองบางส่วนอาจมีความเห็นเกี่ยวกับทักษะชีวิตของนักเรียนในสภาพปัจจุบันโดยไม่ได้เปรียบกับมาตรฐานของโรงเรียน หรือมาตรฐานการศึกษาของชาติ แต่อาจเปรียบกับความรู้สึกที่ควรจะเป็น หรือเปรียบกับประสบการณ์ที่ตนเองได้รับ

5. จากผลการประเมินความต้องการจำเป็นเพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน พบว่า ทั้งโดยรวมและรายด้าน ดัชนีความต้องการจำเป็นมีค่าเป็นบวก นั่นหมายถึงทักษะชีวิตของนักเรียน ยังจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้ เป็นไปตามความคาดหวัง เรียงลำดับความสำคัญจากมากไปน้อย ดังนี้ 1) ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียด 2) ด้านการคิดวิเคราะห์ ตัดสินใจ และแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์ 3) ด้านการสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับผู้อื่น และ 4) ด้านการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในตนเองและผู้อื่น ทั้งนี้อาจเป็นเพราะความรักความปรารถนาดีของผู้ที่เกี่ยวข้องมีต่อตัวนักเรียน โดยทางพระพุทธศาสนากล่าวถึงความรักเป็นสองแบบคือ ความรักที่เอาตัวตนหรืออัตตาเป็นตัวตั้งที่เรียกว่า “เสนหา” เป็นความรักที่มีความรู้สึกผูกพัน ไม่ปล่อยวาง ต้องการครอบครอง กับความรักอีกแบบเป็นความรักแท้ คือ “เมตตา กรุณา” เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นหรือตนได้ดี มีความสุข และอยากให้พ้นทุกข์ ไม่ยึดติด ดังนั้น เมื่อผู้เกี่ยวข้องกับนักเรียน แสดงความคาดหวังที่มากหรือน้อย แล้วแปรเปลี่ยนเป็นความต้องการจำเป็น จึงเป็นความต้องการจำเป็นที่มาจากความปรารถนาดีมากและน้อย เพื่อให้เด็กนักเรียนได้รับการพัฒนาทักษะต่าง ๆ ให้มีชีวิตที่ดียิ่งขึ้นตามลำดับ

และในส่วนลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนลำดับต้น ๆ คือ การพัฒนา ด้านการจัดการกับอารมณ์และความเครียดนั้น เป็นข้อค้นพบที่สอดคล้องกับคำกล่าวของท่าน พระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546, หน้า 25) ที่ว่า “เด็กจะหาแต่สิ่งที่ชอบใจ แสวงสุข เวทนา มีชีวิตอยู่กับด้านความรู้สึก การศึกษาก็ไม่มา ดังนั้น จึงต้องรู้จักใช้อินทรีย์ก่อน คือใช้อินทรีย์เพื่อการรู้ ไม่ติดอยู่แค่

การรู้สึก โดยต้องโยงให้ความรู้สึกเป็นตัวกระตุ้นไปสู่การรู้ ส่งเสริมเด็กให้ใช้อินทรีย์เพื่อการเรียนรู้จนกระทั่งเกิดเป็นนิสัย ให้เขาเกิดความอยาก หรือความต้องการใหม่ที่เรียกว่าฉันทะ ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า ถ้าฉันทะมา รุ่งอรุณของการศึกษาก็มา และชีวิตที่ติงามก็มาแน่นอน โดยไม่ต้องเรียกร้อง เพราะเป็น ปัจจัยตามธรรมชาติ”

6. จากผลการศึกษาแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน พบว่า แนวทางที่เป็นไปได้สำหรับนำไปเป็นกรอบในการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียน โรงเรียนวิถีธรรม แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร มีดังนี้ ครูและผู้ปกครอง ที่เกี่ยวข้องกับผู้เรียนควรใช้การสื่อสารเชิงบวก ใช้การเสริมแรง ที่เน้นคุณค่าทางจิตใจอย่างเหมาะสม เป็นที่ปรึกษาอย่าง เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน และควรปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง แก่เด็กเรียน ครูควรใช้วิธีการสอนอันหลากหลาย จัดการเรียนรู้อย่างแบบ Active learning ที่เน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม ทั้งการเรียนรู้อย่างผ่านโครงงาน ผ่านกิจกรรม ผ่านการทำงาน ผ่านการแก้ปัญหา ผ่านกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ โดยครูเปลี่ยนบทบาทจากการเป็นผู้ให้ความรู้ เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) หรือผู้ให้คำแนะนำ (Guide) โรงเรียนควรจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นให้ผู้เรียนได้ทำงานเป็นกลุ่มแบบร่วมมือ ใช้รูปแบบการเรียนการสอนที่เน้นการพัฒนาทักษะกระบวนการ จัดการเรียนการสอนด้วยหลักจิตตปัญญาศึกษา จัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน โดยให้นักเรียนได้รู้จักการทำงานร่วมกันเป็นทีม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น ชุมชน และสังคมรอบตัว สูดทำโรงเรียนควรจัดทำชุมชนแห่งการเรียนรู้และห้องเรียนพ่อแม่

ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทโลกปัจจุบันในศตวรรษที่ 21 มีความเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นแทบทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสารที่ผู้คนจากทั่วโลกสามารถเชื่อมต่อกันได้อย่างรวดเร็ว มีเทคโนโลยีเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวัน มีโทรศัพท์มือถือเพื่อใช้เป็นศูนย์รวมทุกอย่างที่ต้องการ มีหุ่นยนต์เข้ามาทำงานร่วมกับคนมากขึ้น และเมื่อนักเรียนเติบโตขึ้นโลกก็จะยิ่งเปลี่ยนแปลงมากขึ้น บางครั้งการใช้ความรู้และทักษะบางอย่างในอดีตมาแก้ปัญหาในปัจจุบันจึงทำไม่ได้ การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงไม่ใช่กระบวนการถ่ายทอดความรู้ แต่คือการส่งเสริมทักษะการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับนักเรียน นั่นเอง ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของ ศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช ที่กล่าวว่า “หากการศึกษาไทยเดินถูกทาง คือ จัดการ

เรียนรู้ตามแนวทาง 21st Century Learning ที่เรียนทั้งสาระวิชาควบคู่ไปกับทักษะสำคัญที่เรียกว่า 21st Century Skills โดยจัดการเรียนรู้ที่เน้น PBL และครุรวมตัวกันเรียนรู้การทำหน้าที่ครูด้วย PLC ปัญหาสังคมมากมายหลายอย่างที่สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ในเวลานี้ จะเบาบางลงไปกว่าครึ่ง หรืออาจเหลือเพียง 10–20 % เท่านั้น” (วิจารณ์ พานิช, 2557, หน้า 95)

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ควรมีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนานักเรียนในฐานะพลเมืองให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ สติปัญญา ความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างสมดุล มีทักษะจำเป็นและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข มีภาวะผู้นำ การเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยเน้นการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมแรงบันดาลใจให้มีชีวิตอยู่อย่างมีความหมาย การเรียนรู้เพื่อบ่มเพาะความคิดสร้างสรรค์ความสามารถในการรังสรรค์สิ่งใหม่ ๆ การเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสาธารณะ ยึดประโยชน์ส่วนรวม และการเรียนรู้เพื่อการนำไปปฏิบัติ มุ่งสร้างการทำงานให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพพึ่งพาตนเองได้ และดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ดังคำกล่าวของท่าน พระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) (2546, หน้า 14) ที่ว่า พุทธไม่ใช่ศาสนาที่ปล่อยตามธรรมชาติเป็นอันขาด แต่มองว่ามนุษย์นั้นอยู่ในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายในธรรมชาติทั้งหมด สิ่งทั้งหลายจะเรียกโลกหรือธรรมชาติก็แล้วแต่ คือ ระบบความสัมพันธ์ ในระบบความสัมพันธ์นี้สิ่งทั้งหลายเป็นเหตุปัจจัยส่งผลกระทบต่อกัน เมื่อระบบสัมพันธ์นี้ดำเนินไป ถ้าองค์ประกอบทุกอย่างมีพฤติกรรมหรือความเป็นไปที่ไม่ดี ก็เกิดผลเสียต่อระบบทั้งหมด

ทั้งนี้ หลักสูตรและวิธีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควรจัดให้นักเรียนได้เรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มิใช่การจดจำเนื้อหาวิชา เน้นการเรียนรู้ที่เกิดจากความต้องการของผู้เรียนอย่างแท้จริงและลงมือปฏิบัติเพื่อให้เกิดประสบการณ์ตรงและต่อยอดความรู้ที่ได้ด้วยตนเอง ครูต้องสามารถสร้างและออกแบบสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่มีบรรยากาศเกื้อหนุนและเอื้อต่อการเรียนรู้อย่างมีเป้าหมาย การเชื่อมโยงความรู้หรือแลกเปลี่ยนความรู้กับชุมชนและสังคมโดยรวม จัดการเรียนรู้ผ่านบริบทความเป็นจริง และการสร้างโอกาสให้ผู้เรียนได้เข้าถึงสื่อเทคโนโลยี เครื่องมือ และแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับ วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์ (2559, หน้า 127) ที่ได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับการปฏิรูปการศึกษา

ประเทศไทยไว้ว่า ถ้าเราใช้วิธีนำรูปแบบการสอนต่างประเทศมาจัดอบรมให้ครูเปลี่ยนการสอน จัดโรงเรียนนำร่องอย่างไรที่เราพยายามทำกันมาโดยตลอด เราจะมีเปลี่ยนแปลงเพียงแคตัวเลขและรายงานเพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงตามคำสั่ง ถ้าเราอยากเปลี่ยนแปลงการสอนให้สำเร็จจริง ๆ สิ่งที่ต้องทำคือ เราต้องมีรูปแบบการสอนของเราเอง เราต้องสร้างรูปแบบการสอนที่ใช้ได้จริงในบ้านเรา เป็นรูปแบบที่เหมาะสมกับสภาพโรงเรียน เด็ก และครูของเรา และเป็นรูปแบบที่ช่วยแก้ปัญหาให้สังคมของเราได้

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้เกี่ยวข้องนำผลการวิจัยไปใช้

1. การวิจัยครั้งนี้ มีการนำข้อมูลองค์ประกอบทักษะชีวิตที่กำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการเรื่องให้ใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 มาใช้ ซึ่งข้อมูลบางส่วนอาจเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ผู้เกี่ยวข้องจึงควรตรวจสอบ
2. การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเฉพาะกลุ่ม และอิงสภาพที่เป็นปัจจุบันของโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร ซึ่งข้อมูลบางส่วนอาจเปลี่ยนแปลงไปในอนาคต ผู้เกี่ยวข้องจึงควรตรวจสอบ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในส่วนของตัวแปรอื่น ๆ เช่น เพศของนักเรียน รายได้ของครอบครัว ชั้นปีการศึกษาของนักเรียน โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร เป็นต้น
2. ควรมีการวิจัยอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลการวิจัยมาปรับปรุงแก้ไขแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครให้ดียิ่งขึ้น
3. ควรมีการศึกษาออกแบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาทักษะชีวิต และประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตร แล้วปรับปรุงให้ได้แนวทางและหลักสูตรการพัฒนาทักษะชีวิตของนักเรียนโรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนครที่ดียิ่งขึ้น
4. ควรมีการศึกษากลุ่มประชากร และกลุ่มตัวอย่างอื่น ๆ เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่สามารถอ้างอิงไปสู่ประชากรระดับประเทศได้

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- คณะกรรมการสถานศึกษา. (2561). *คู่มือผู้ปกครองระดับประถมศึกษาปีการศึกษา 2561*. สกลนคร: โรงเรียนวิถีธรรมแห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- จิตติรัตน์ แสงเลิศอุทัย. (2558). เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย (Research Instrument). *วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร*, 12(58), 13-24.
- ทีมงานโร้ททูเพลย์ประเทศไทย. (2555). *คู่มือทักษะชีวิต*. กรุงเทพฯ: องค์การแพลนอินเตอร์เนชั่นแนล (ประเทศไทย).
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). *วิธีการทางสถิติสำหรับการวิจัย เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), สมเด็จ. (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม* (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพุทธทาสภิกขุ. (2558). มนุสสธรรม. ใน สมจิตรา สุริยะ (ผู้ย่นความ), *ธรรมโฆษณ์ของพุทธทาส*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- พิชิต ฤทธิ์จรรยา. (2550). *หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา* (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพฯ: แฮ็ลส์ออฟเคอร์ มีสท์.
- วิจารณ์ พานิช. (2557). *แกะรอยความคิด พินิจความเรียง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโรงเรียนรุ่งอรุณ.
- วิริยะ ฤาชัยพาณิชย์. (2559). *ห้องเรียนแห่งอนาคต เปลี่ยนครูเป็นโค้ช!*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- สมชาย วรกิจเกษมสกุล. (2558). *ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์* (พิมพ์ครั้งที่ 5). อุตรธานี: อักษรศิลป์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำราญ กำจัดภัย. (2560). *เอกสารคำสอน การวัดและประเมินผลการศึกษา*. สกลนคร: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- _____. (2562). *สถิติเพื่อการวิจัยด้านหลักสูตรและการสอน (ฉบับปรับปรุง)*. สกลนคร: คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สุรศักดิ์ อมรรัตนศักดิ์. (2554). *ระเบียบวิธีวิจัย หลักการและแนวปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ.
- สุวิมล ว่องวาณิช. (2548). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- _____. (2550). *การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น* (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Ballanca, J. & Brandt, R. (2013). *21st century skills: Rethinking how students learn* (วราพจน์ วงศ์กิจรุ่งเรือง, แปล). กรุงเทพฯ: โอเพ่นเวิลด์ส พับลิชชิง เฮาส์.